

LÜHIDALT

Jaan Kross ja David Samoilov. Mu sõbra avatud akna all. Tallinn: David Samoilovi Eesti Ühing, Tallinna Ülikool, 2015. 75 lk. Давид Самойлов и Яан Кросс. В окно моего друга. Таллинн: Общество Давида Самойлова в Эстонии, Таллинский университет, 2015. 81 стр.

David Samoilovi Pärnu. Teejuht. Luuletusi. Tallinn: Avenarius, 2015. 87 lk. Пяру Давида Самойлова. Путеводитель. Стихи. Таллинн: Авенариус, 2015. 81 стр.

2015. aasta lõpus ilmus Tallinna Ülikooli vene filoloogide initsiatiivil kaks Pärnus elanud (ja seasel kalmistul puhkava) vene poeedi David Samoilovi luulekogu.

Moskva luuletaja David Samoilov kolis Pärnusse 1976. aastal ja elas seal surmani 1990. aastal. Jaan Kross on Samoilovi kohta kirjutanud, et nad on sama sünniaasta mehed (sündinud 1920) ja et nende mõlema esimesed, teised ja vist ka kolmandad luulekogud on ilmunud samal aastal. Mõlemad tundsid end tema sõnul „klassikalise traditsiooni ja moodsa värsi vahelisel pingevaljal võrdsel viisil elevalt ja hästi” (lk 53). Samoilov aga on rõhutanud Jaan

Krossi annet, tööarmastust, mõistust ja teadmisi.

Krossi ja Samoilovi vastastikused luuletõlked ilmusid esmakordselt 1990. aastal Tallinnas välja antud kaksikluulekogus „Põhjatud silmapilgud” („Бездонные мгновения”). Uuele väljaandele on kirjutanud saatesõnad Märt Väljataga ja Irina Belobrovtseva; mõlemad tekstid on avaldatud nii eesti kui ka vene keeles.

Teine raamat sisaldab Samoilovi Pärnule pühendatud luulet. Nii mõnigi luuletus on eesti keeles avaldatud mitmes tõlkes. Tõlkijad on lisaks Jaan Krossile Ave Alavainu, Ants Reoli ja Jaak Känd. Saatesõna vene luuletaja sidemetest Pärnuga on raamatule kirjutanud kunagine Pärnu koolitüdruk, praegune TLÜ professor Aurika Meimre.

M. J.

Loone Ots. Birkenruh’ episood ja teisi näidendeid. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016. 358 lk.

Kaaneteksti järgi tutvustab Loone Otsa näidendikogumik „eesti kultuuri loo kaheksat hetke Thor Helle piibli ilmumisest 1739 teise maailmasõja järellai- neteni 1946. Näeme, kuidas eestlane kol-

me sajandi jooksul eestlust vormib, iseendaks jääb, väärtusi kasvatab ja ka kõige rängemal hetkil alla ei anna". Rangelt võttes on „kolme sajandi jooksul” liialdus, sest lisaks Thor Helle piiblitõlke episoodile paigutub XVIII sajandisse vaid üks näidend, keisrinna Katariina II võimu- ja vastasseisu eetiliste imperatiividega käsitlev „Keisrinna hull, ehk, mees kes rääkis tõtt”, milles ei ole erilist pistmist „eestluse vormimisega”, XIX sajand jääb aga lüngaks. Ülejäänud isikuloolised tekstid (Jaan Tõnissonist, Marie Underist, Karl Ristikivist, Theodor Lut- sust) tegelevad XX sajandi esimese poolega. Neid kõiki ühendab aga julge mäng kultuurilooga, elu- ja ajalooliste faktide segamine loominguga ning fantaseerimine intriigivõimaluste üle, kuigi igale tekstile järgneb autori selgitus dokumen- taalsuse ja väljamõeldise vahekor- rast.

Lennukaid fantaasianäidendeid eesti kultuuriloo teemadel on Ots kirjutanud varemgi, ehkki antud kogumiku vabad fabuleeringud ei paku nii pööraseid fantaasiaid kui näiteks „Koidula veri” (laval 2008, näidendikogumikus 2010). Ent samasugune isu intriigi otsida ja võimendada saadab ka nüüdseid episoo- de, millest tugev enamik rajaneb koo- milistel efektidel, taotledes kergemat sorti meelelahutust. Erandiks on vaid üks dokumentaaltragöödia märtsipom- mitamisest, ja veidi teisest mastist on ka „psühholoogiline eksperiment” (lk 319) Karl Ristikivi ning Salme Niilen- di suhte taustal. Aga kui eesti esimese helimängufilmi lugu „Heliose lapsed” on autor otsesõnu jandiks nimetanud, siis tegelikult tundub kõige jantlikum hoo- pis „kurva armuloona” serveeritud nimi- lugu, milles mängitakse Underi ja tema ümber tiirelnud meeste (Adson, Tuglas, Hacker) korruga Birkenruh'sse sattumise võimalusega kuulsal 1917. aasta su- vel. Sellega on kirjandusloos pühaliku kirega raamitud episood taandatud ar- giseks farsiks. Mõõda pöösaid hiiliv Ad- son oma koomiliselt romantiliste plaani- de, võru keele ja lakkamatu ümmarda- misega tundub kirjanduslooliselt päris tabav ja usutav kuju, ent hedonistlikku kirjanduspaavsti ümbritsev abituse, ar-

guse ja naeruväärsuse nimbus mõjub juba päris julge paroodiana. Lastekaits- ja Ots on aga esile mananud veel ühe uudse tahu: selle, kuidas argistes jama- des rähklev Under ilmutab egoistlikku ja alandavatki suhtumist oma tütarde- se: „Suurte egoism ja väikeste abituse on üks näidendi kontrapunkt” (lk 176).

Dokumentaalse ainese vaatemängu- lisel esitlemisel vabas vormis ning oma- poolsete loovate ülekirjutustega on mui- dugi oht kalduda labasusse ja seda pole Ots peljanud. Ent näitekirjanikuna on ta leidnud endale kahtlemata põneva ja isi- kupärase niši, hajutamaks ürikute tolmu ja hoidmaks alal legendide sinist udu...

B. M.

See sinine sirjendav kaugus. Ber- nard Kangro ridade vahel tuhlates. Kangro luulest inspireeritud raa- mat, joonistused, heliplaat ja film. Koostaja Urmas Bereczki. Tallinn: Kirjastus Lepalind, 2016. 227 lk + CD (luuletusi esitavad autor ja Harriet Toompere) + DVD „Keskusvetants. Etüüdid Bernard Kangro luuletus- tele” (režissöör Gabriel Dettre).

Ungari fennougristi Gábor Bereczki ja eestlasest keeleteadlase Mai Kiisk- Bereczki poeg Urmas kohtus Bernard Kangroga esimest korda 1982. aasta su- vel, viis aastat hiljem aga veetis ta ter- ve õppeaasta Lundis ja muidugi tihedas läbikäimises Kangroga. Pikki õhtuid kestnud jutuajamised „kujunesid Kangro viimase esseeraamatu „Härjanädalate aegu” inspiratsiooniallikaks” (lk 122). Selles Kangro 1994. aastal ilmunud auto- biograafiliste esseede tsükliis kohtamegi sageli Urmast, kes käib Kangro juures lindistamas, tundes huvi nii eksiiliaasta- te kui ka varasema vastu, ning mitmed esseed on Kangro sõnastanud tema ja Urmase kahekõnedena. Kord pärast kü- sitleja lahkumist kirjutab Kangro: „Mul- le tundus, nagu oleks Urmas oma paunas midagi minema viinud. Lõplikult ja ala- tiseks...” („Härjanädalate aegu”, lk 19).

Nüüd on Urmas Bereczki midagi enneolematut tagasi toonud või vastu andnud, olgugi juba manalateele läinud kirjanikule, kellega vaimse kontakti

püsimist illustreerib fiktiivne dialoog „Pilveveerel” (lk 12–15). Just nimelt enneolematut, kuna väljaanne „See sinine sirjendav kaugus” kujutab endast eri kunstiliike liitvat projekti, sisaldades lisaks eelnimetatud fantaasiadialoogile ka mälestusliku essee, saja lehekülje jagu väljavõtteid Bereczki ja režissöör Gabór Dettre projekti üle arutlevatest kirjadest teineteisele Tallinna ja Brüsseli vahel, 33 Kangro luuletust nii eesti kui ka inglise keeles, Kangro lühibiograafia ja bibliograafia – ning lisaks samade luuletuste heliplaadi, kus kõik tekstid kõlavad kaks korda (Kangro enda ja Harriet Toompere ehk „muusa” häälega), ja DVD nendele samadele luuletustele loodud etüüdidega. Viimasega on luule tõlgitud mood-sasse visuaalkeelde, kusjuures on juba ette hoiatatud, et „etüüdide allegooriline süžee ei jälgi Kangro luuletuste sõnu, vaid kompad nende varjatud mõtet režissööri isikupärase filmikeele kaudu” (lk 11). Väljaanne tervikuna taotlebki just meeolude edasiandmist, mitte niivõrd sisulist seost tekstide, luuletuste kõla ja pildikeele vahel. Küll harjumatus ja mõneti ebamugavaski formaadis panustab Bereczki kahtlemata Kangro ja tema luule uude avastamisse.

B. M.

Nancy Huston. Loomispäevik. Loomingu Raamatukogu 2016, nr 21–24. Tlk Leena Tomasberg. 240 lk.

Kaanetekst reklaamib Kanada päritolu kirjaniku ja mõtleja teost esmajoones kui uurimust n-ö loominguliste abielupaaride elust ja kunstist, näidisuhtumiteks Zelda ja Francis Scott Fitzgerald, George Sand ja Alfred de Musset, Simone de Beauvoir ja Jean-Paul Sartre, Virginia ja Leonard Woolf, Sylvia Plath ja Ted Hughes, Unica Zürn ja Hans Bellmer. (Viimased nimed on vahest kõige vähem tuntud – Zürn oli 1950.–1960. aastatel Prantsusmaal tegutsenud saksa eksperimentaalluuletaja ja kunstnik,

Bellmer kunstnik, kelle kuulsamad, 1930. aastatest pärit tööd kujutavad endast puberteediealiste tüdrukute kujulisi elusuuruses nukke.) Kuid kirjutusviis on varjamatult isiklik ning autor esitab siiraid, ehk ka primitiivsena mõjuvaid küsimusi meeste ja naiste suhete kohta. (Aja)kirjanduslik uurimus vaheldub autori päevikumärkmetega tema teise raseduse ajast, kusjuures see pole muidugi juhuslik. Just naise ja kehalisuse seos on teema, mis Hustonit selles raamatus kõige enam huvitab, ning seda seost võimendavad tema käsitluses ühte viisi nii raseduskogemus kui ka rõhutatult „vaimsed” abikaasad.

„Loomispäevik” on kerge sihtmärk neile, kes tahavad irvitada „naisuurimuse” või „feministliku kirjandusteaduse” üle. Kuigi XXI sajandi humanitaaria üldiselt aktsepteerib teoreetilise premissina, et uurija ei saa iial olla täiesti objektiivne, ei ole me siiski harjunud, et faktoloogia vaheldub jutuga näiteks kirjutaja pidevast külmatundest ja frigiidsusest. Seesugusele olukorrale üsna tüüpilise paradoksina on Hustonile ette heidetud ka seda, et tema tekst pigem põlistab kui dekonstrueerib naise ja kehalisuse ahistavat sidet.¹ Samas on Hustoni kirjutusviisi ühtaegu intelligentne ja kirglik. Löövalt sõnastab ta sõlmi, mis sooliste dihhotoomiate üle mõeldes ikka ja jälle tekkima kipuvad, näiteks: „Oleks küll kurb, kui „naiste emantsipeerumise” tagajärg oleks selline, et keegi end iial enam ei ohverdaks ning ka naised elaksid suletuna oma egoismi!” (lk 191) Vahela pakub raamat täiesti tahedaid kirjandusloolisi palu. Ning need kohad, mida kuidagi alla ei suuda neelata, võib ju ka vahele jätta.

J. R.

¹ Nt ZA/UMi raadio saade, kus vestlevad Mudlum ja Martin Luiga. http://za-um.blogspot.com/2016/07/kehast-ja-vaimust-vaevatutele_26.html